

תוכן עניינים

1.....מבוא

1.....גישות לגבי שילוב בעלי מוגבלויות בחברה ובשוק העבודה

3.....סיכון חברתי של מוגבלות

3.....שילוב בעלי מוגבלויות בשוק העבודה

3.....היבט חקיקתי

5.....היבט חברתי

6.....בעלי מוגבלויות בשירות המדינה

7.....דיון ומסקנות

9.....ביבליוגרפיה

מבוא

עבודה זאת תעסוק בשילוב בעלי מוגבלויות בשוק העבודה. יחסה של החברה לבעלי מוגבלויות קיבל תנופה בעשורים האחרונים עם תחילת השינוי התפיסתי-מחשבתי שמנסה לקבל את בעלי המוגבלות כשוויים ולשלם בחברה באמצעים מגוונים. התודעה הגוברת בעניין העסקתם של בעלי המוגבלויות גם היא עדות לשינוי המיוחל, והדבר בא לידי ביטוי הן מן הזווית החברתית והן מן הזווית הפוליטית-חקיקתית.

סוגיה מרכזית בחיי אנשים עם מוגבלות היא יכולתם להשתלב בתעסוקה. השתלבות בתעסוקה משפיעה על רוב תחומי החיים – המצב הכלכלי, הזדמנויות לקשרים חברתיים, דימוי עצמי ועוד. קיים רצון לעודד השתלבותם של אנשים עם מוגבלות בשוק העבודה, והדבר מתבטא בחקיקה ובהשקעה של משאבים רבים בתחום זה. שינויים אלה אמורים לשנות את התמריצים לשילוב בעלי מוגבלות בשוק העבודה, הן בשביל בעלי המוגבלות והן בשביל המעסיקים. חשוב לציין עוד כי אנשים עם מוגבלות הם חלק בלתי-נפרד מהחברה והם מושפעים מדעות קדומות ומהעמדות הנפוצות בחברה כלפי שילובם של אנשים עם מוגבלות בתעסוקה.

בהתאם לרוח התקופה ובהמשך למגמות ולשינויים אשר מתרחשים בנושא העסקת בעלי מוגבלויות, גם מדינת ישראל – בדומה למדינות אחרות בעולם – מקדמת ומנסה להעלות את מספר בעלי המוגבלויות המועסקים בשירות הציבורי. אומנם שיעור המועסקים אינו כה גבוה ביחס ליתר המועסקים בשירות המדינה, אך המדינה התחייבה כי היא תפעל להעלאת מכסה זו. עבודה זאת תנסה לענות על השאלה מהם הגורמים החברתיים והפוליטיים שהובילו לחקיקת שילוב בעלי מוגבלויות בשירות המדינה?

גישות לגבי שילוב בעלי מוגבלויות בחברה ובשוק העבודה

תהליך שילובם של בעלי מוגבלויות בחברה ובשוק העבודה במדינת ישראל, קיבל תנופה משמעותית בשנת 1998 עם החלת חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלויות. בנוסח החוק מצוין באופן ברור אשר אינו משתמע לשתי פנים כי "זכויותיהם של אנשים עם מוגבלות ומחויבותה של החברה בישראל לזכויות אלה, מושתתות על ההכרה בעקרון השוויון, על ההכרה בערך האדם שנברא בצלם ועל עקרון כבוד הבריות". עוד מציין החוק כי "חוק זה מטרתו להגן על כבודו וחירותו של אדם עם מוגבלות, ולעגן את זכותו להשתתפות שוויונית ופעילה בחברה בכל תחומי החיים, וכן לתת מענה הולם לצרכיו המיוחדים באופן שיאפשר לו לחיות את חייו בעצמאות מרבית, בפרטיות ובכבוד, תוך מיצוי מלוא יכולתו".¹

חוק השוויון הינו שלב מפתח בתהליך השינוי החברתי כלפי אנשים עם מוגבלות שהחל בעשורים האחרונים בישראל וביתר מדינות העולם. על-פי הגישה אותה משקף החוק, החברה צריכה לראות בבעלי המוגבלויות כשוויים לכל אדם אחר ויש לסייע בכל דרך בכדי לשלבם בצורה המיטבית בחברה. גישה זאת היא דו-כיוונית, שכן גם החברה כולה מרוויחה ממהלכים מסוג זה, הן מן ההיבט הערכי והן מן ההיבט הכלכלי. ישנן שתי גישות נפוצות בקרב המדינות המפותחות: הראשונה מתמקדת בצורך למנוע הפליה של אנשים בעלי מוגבלויות, בעוד הגישה השנייה מתמקדת בצורך לתת מענה הולם לצורכיהם המיוחדים של אנשים בעלי מוגבלות. במדינות המפותחות שמים דגש על זכותם של אנשים בעלי מוגבלות לנגישות כמעט בכל היבט בחיי היום-יום, החל מנגישות פיזית במרחב הציבורי, דרך שילוב בעלי מוגבלויות בשוק העבודה ועד סיוע והקלות כלכליות מצד המדינה (מבקר המדינה, 2002).

¹ "חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, תשנ"ח – 1998".

המודל הבולט ביותר המנסה להסדיר את עניין שילובם של בעלי המוגבלויות בחברה הוא המודל החברתי (באנגלית: Social Model of Disability). מהותו של המודל היא דחייה של המודל הרפואי המבחין ומגדיר את בעלי המוגבלויות כחולים. לאור הגדרתם כחולים הם חווים חוסר הזדמנויות בתעסוקה וקושי בהשתלבות בחברה. על-פי המודל הרפואי, הדרך היחידה להשתלב בחברה בצורה תקינה, היא ריפוי והחלמה מן הלקות ממנה סובל האדם המוגבל גופנית. לעומת זאת, במודל החברתי מנסים מצדדיו להראות כי אין להפלות חברתית את המוגבלים וכי יש להתייחס אליהם בצורה שווה ושאינן להוקיעם. המודל החברתי טוען כי הלקות והמוגבלות נפרדות אחת מן השנייה, וכי המוגבלות אינה נובעת באופן טבעי מהלקות. המודל מציע כי המוגבלות של אדם בעל לקות היא כתוצאה מהמחסומים הפיזיים, המבניים והתרבותיים, ולא כתוצאה מהלקות הפיזית אותה הוא חווה. חלק מהמחסומים הפיזיים ניתנים לזיהוי בקלות רבה, אך חלקם האחר מסוויים בתצורה מתוחכמת יותר, כמו למשל גישות חברתיות שליליות כלפי בעלי מוגבלויות. לאור כל זאת, המודל החברתי מסייע בקבלה מחדש של בעלי המוגבלויות כשוויים בחברה (Bailey et al., 2015).

גישות ותפיסות חברתיות שליליות כלפי בעלי מוגבלויות נחקרו רבות, וישנן סיבות רבות הגורמות ליחס שלילי כלפי בעלי המוגבלויות. אנשים מושפעים מתפיסות תרבותיות-חברתיות כגון מראה חיצוני, הכנסה והישגיות, וכאשר אדם מסוים לא עומד בתקן המקובל בחברה, הוא נשפט בצורה שלילית. גם לחינוך אותו מקנים ההורים לילדיהם יש השפעה רבה על הדרך שבה בעלי מוגבלויות מתקבלים בחברה. כלומר, העיוות החברתי של אי-קבלת השונה בחברה עובר מן ההורים אל הילדים וכך מונצח עיוות זה. בעלי מוגבלויות אף נתפסים לעתים בחברות לא-מפותחות כאל מצורעים, מסוכנים וכמושא ללעג. ישנן אף גישות קיצוניות של אנשים הטוענים כי בעלי המוגבלות נושאים אותה כתוצאה מחטא שביצעו. סיבה נוספת לדחייה חברתית של בעלי מוגבלויות היא אי-היכולת של האדם ה'בריא' לתקשר עם האדם הניצב מולו. נמצא גם כי לעתים מוגבלות פיזיולוגית מעוררת את תחושת החרדה בקרב אנשים, שכן הדבר מעיד על כך שבני-האדם פגיעים מאוד, וגם הם עשויים להימצא במצב דומה (Chan et al., 2009).

תגובות כלפי לקויות ומוגבלויות השתנו מאז שנות ה-70 של המאה הקודמת, כאשר התהליך נדחף בעיקר על-ידי ארגונים עצמאיים של בעלי מוגבלויות וכתוצאה מהנטייה הגוברת לראות מוגבלויות כהיבט אנושי ורגיש. הגישות הנפוצות כיום שונות מאלו שהיו אופייניות בעבר. אם בעבר בעלי מוגבלויות היו מופרדים מיתר החברה – אם במערכת חינוך נפרדת או שיכונם במעונות ייעודיים – אזי כיום כאמור יש נטייה לשלבם בצורה מיטבית בחברה (World Health Organization, 2011).